

PRAVNI POLOŽAJ FIZIČKIH OSOBA PREMA SADAŠNJEM ZAKONIKU KANONSKOG PRAVA

JURE BRKAN

Franjevačka Visoka bogoslovija Makarska

UDK 262.5

Pregledni članak

Auktor u članku komentira kanone 96. - 112. Zakonika kanonskog prava iz 1983. g. koji reguliraju pravni položaj fizičkih osoba u Latinskoj crkvi. Polazeći od činjenice da se čovjek sakramentom krštenja inkorporira u Kristovu crkvu i time postaje fizička osoba u Crkvi koja ima određena prava i dužnosti, Auktor analizira konkretne kanonske okolnosti koje na to utječu: dob, uporaba razuma, zavičaj, prebivalište, boravište, srodstvo, tazbina, usvojenje i obred.

U Kodeksu kanonskoga prava iz 1917. god. propisi o fizičkim i pravnim osobama (prije je upotrebljavan termin *moralne osobe*) bili su u drugoj knjizi pod naslovom *De personis* (kan. 87-107), a u Zakoniku kanonskoga prava iz 1983. dosta izmijenjeni ili preuređeni propisi o fizičkim i pravnim osobama uvršteni su u prvu knjigu Zakonika pod naslov *De normis generalibus* (kan. 96-123). Dakle, propisi o fizičkim i pravnim osobama u Crkvi u sadašnjem Zakoniku smješteni su u Opće odredbe, što bolje odgovara, kada se zna da su to općenite odredbe o osobama unutar Crkve. Pravni izvori za kanone o fizičkim i pravnim osobama najviše su preuzeti - uz mnogo preinaka - iz Kodeksa 1917. god, i to, kako smo već naglasili, iz druge knjige *De personis* (kan. 87-107) te iz kan. 1500 i 1501 koji su bili smješteni u treću knjigu *De rebus*: poglavlje o stjecanju vremenitih dobara u Crkvi: *De bonis ecclesiasticis acquirendis*. Tako je, u odnosu na Kodeks iz 1917, Zakonik iz 1983, u tome postao skladniji i jasniji.¹

1. Glavni izvori za kan. 96-112:

- *Codex iuris canonici* 1917. god. kan. 87-98;

- *II. vatikanski sabor*: LG 11, 14; UR 3, 4; AG 7; OE 4.

- Ostale izvore vidi: *Codex iuris canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. Fontium annotatione et indice analytico-alphabetico auctus*, Lib. ed. Vaticana, 1989, kan. 96-112. Usp. *Pontificia commissio codici iuris canonici recognoscendo Communicationes*, god. 1974, str. 94-97, 1977; str. 238; 1980, str. 56-58; 1982, str. 140; 1985, str. 166-167. Komentatora za kan. 96-112 ima već mnogo. Za naš slučaj usp. LUIGI CHIAPPETTA, *Il codice di diritto canonico. Commento giuridico-pastorale*, I, libr. I-II-III, Ed. Dehoniane-Napoli, 1988, 114-137.

Kada je govor o pravnim osobama i o pravnoj terminologiji, može se reći da se Zakonik iz 1983. dosta približio terminologiji modernih građanskih zakonodavstava. Naime, kao i u svjetovnim zakonodavstvima kanonski pravni poredak razlikuje *fizičke i pravne osobe*, dok moralnu osobu izdvaja iz pravnih osoba odnosno njoj ne posvećuje posebno poglavlje unutar Zakonika. Tako je šesti naslov prve knjige Zakonika razdijeljen na dva poglavlja: 1. *Kanonski položaj fizičkih osoba* (kan. 96-112) i 2. *Pravne osobe* (kan. 113-123), da bi samo u kan. 113, § 1. razjasnio i odredio značenje termina *moralna osoba*, riječima: Katolička crkva i Apostolska Stolica imaju svojstvo moralne osobe po samoj *božanskoj uredbi*.

KANONSKI POLOŽAJ FIZIČKIH OSOBA

I. Pojam osobe

Pojam osoba (lat. *persona*, grč. *prosopon*, pravno fizička osoba) u kanonskom pravnom poretku nije isto što i njezin pojam u filozofskom smislu prema kojemu je svaka osoba metafizička stvarnost: *Substantia individua rationalis ili natura individua substantia*, ili *Homo in sua existentia - bit tu bitka* (čovjek) leži u njegovoj egzistenciji;² ono što čini nekoga da je tu on a ne drugi, to je svaka samostalna supstancija, a čovjek je, za razliku od drugih supstancija: *substantia completa sui iuris ratione praedita*, što znači da je osoba svaka neovisna *sui iuris* supstancija (podmetak) koja je obdarena razumom. Dostojanstvo osobe ili čovjeka kao čovjeka stoji u činjenici da je on biće koje je stvoreno na sliku Božju: "Na svoju sliku stvori Bog čovjeka, na sliku Božju on ga stvori, muško i žensko stvori ih" (Post 1 27). Čovjek je stvorenje kojega je Bog želio za se, da ima s kime drugovati da proširi svoju ljubav na stvoreni svijet, na čovjeka koji je osoba još prije svoga rođenja.

U svjetovnim pravnim sustavima osoba je ono što može biti nosila obaveza i prava koje mu država udijeli, a u kanonskom pravnom poretku osoba je subjekt sposoban primiti i koristiti prava te vršiti dužnosti prema kanonskim propisima. Time se ne isključuje metafizička osobnost svakog

2. Usp. M. HEIDEGGER, *Bitak i vrijeme*, Zagreb 1988, str. 46.

čovjeka već se želi naglasiti da svaki čovjek već time što je čovjek - dijete Božje - još nije sposoban imati prava i vršiti obaveze u Crkvi dok na vidljiv način ne postane ud Crkve. Prema tome, pravna osobnost jest sposobnost sticanja i posjedovanja određenih prava i dužnost izvršavanja određenih obaveza predviđenih pravnim propisima.

Svjestan činjenice da je čovjek po svojoj naravi društveno biće i bez odnosa s drugima da ne može niti živjeti niti razviti svoje sposobnosti (usp. GS 12), Crkveni je zakonodavac tu nauku, koliko je bilo moguće, pretočio u kanonski jezik odnosno u kanonske propise. Govoreći o ljudskoj osobi, II. Vat. sabor u *Gaudium et spes* u broju 25. prihvaća činjenicu da je ljudska osoba počelo, subjekt i svrha svih društvenih ustanova i kao takva mora biti u središtu i kanonskoga poretka.

Svaka je osoba uključena u nadnaravni plan spasenja i pozvana je na puno zajedništvo s Bogom u Kristu Isusu, ali Crkva, kao vidljivi organizam (usp. LG 8) mora odrediti i granice svoje uloge i poslanja jer je ona ustanova koju je Krist osnovao radi spasenja ljudi. Iako su svi ljudi na neki način pozvani na spasenje posredstvom Crkve i pozvani da na neki način njoj pripadaju, ipak gledajući čisto strukturalno, odnosno institucijski, poslanje Crkve se ostvaruje, po volji Kristovoj, po onima koji njoj na vidljivi način pripadaju posredstvom sakramenta krštenja.

Ivan XXIII. u enciklici *Pacem in terris* od 11. travnja 1963. god. u broju 9. piše o ljudskoj osobi: "*Svakoj, naime, zajednici ljudi, koju bismo htijeli dobro uređenu i ugodnu, treba kao osnovu postaviti načelo da je svaki čovjek osoba, to jest da je narav obdarena razumom i voljnom slobodom pa da ima po sebi prava i dužnosti što izravno i skupa proviru iz same njegove naravi. Stoga, kako su općenita i nepovrediva, tako se ni na koji način ne daju otuđiti.*"

Stoga, prije nego započnemo izlaganje kanona koji slijede, treba imati na umu da ovdje nije riječ o fizičkim osobama općenito - osobe fizičke postoje i prije Crkve i bilo kojega njezinoga djelovanja - ovdje je govor o *kanonskom položaju fizičkih osoba u kanonskom pravnom poretku*. Najprije se govori o krštenju, koje je uz milosnu, duhovnu i teološku stvarnost, posebni pravni čin - uvjet bez kojega se ne postaje vidljivi član Crkve - tj. da bi se člana Crkve, fizičku osobu - na vanjski način, pravno moglo odrediti unutar kanonskog pravnog poretka, potrebno je krštenje vodom i Duhom Svetim (Iv 3,5).

II. Osoba u Crkvi

Can. 96 - *Baptismo homo Ecclesiae Christi incorporatur et in eadem constituitur persona, cum officiis et iuribus quae christianis, attenta quidem eorum condicione, sunt propria, quatenus in ecclesiastica sunt communione et nisi obstet lata legitime sanctio.*

Kan. 96 - *Čovjek se krštenjem pritjelovljuje Kristovoj Crkvi i postaje u njoj osoba, s dužnostima i pravima koja su kršćanima, uzimajući dakako u obzir njihov položaj, vlastita, ako su u crkvenom zajedništvu i ako to ne priječi zakonito donesena kaznena mjera.³*

Fizičkom osobom u Crkvi može postati samo ljudska osoba koja posjeduje osobnost po naravnom pravu, tj. svaki čovjek koji je slika Božja. To je *conditio sine qua non* ili apsolutni preduvjet, osnovna pretpostavka, za sticanje fizičke osobnosti u Crkvi. Izvori su kan. 96: CIC 1917, kan. 87; Pio XII, *Enciklika Mystici Corporis*, od 29. lipnja 1943 (AAS XXXV/1943, str. 203-204) ; II. vat. Sabor: LG 11, 14; UR 3, 4; AG 7; i *Ordo Baptismi parvulorum*, od 10. lipnja 1969, br. 4.

Kan. 96 kaže nam tko ima položaj fizičke osobe u Crkvi. Na prvo mjesto postavlja krštenje kao *vrata* u vidljivu zajednicu Crkvu ili pritjelovljenje Kristovoj Crkvi posredstvom krštenja, te nadodaje kako ti koji su krštenjem pritjelovljeni Kristovoj Crkvi trebaju biti u crkvenom *zajedništvu* i da im to ne priječi zakonito donesena *kazna*.

a) Pritjelovljenje Kristovoj Crkvi

Da bi takva fizička osoba, koja je po božanskom pozitivnom i prirodnom pravu sposobna primiti prava i vršiti dužnosti, to mogla ostvariti u krilu Crkve, potrebno je pridodati jedan uvjet božanskoga pozitivnog prava, a to je *valjano krštenje* ili novo vrhunaravno rođenje.

Kao što pojedini čovjek putem naravnoga rođenja odnosno putem začeca, stiče naravnu fizičku osobnost i postaje sposobnim nosiocem različitih prava i dužnosti, tako isto putem nadnarvnoga rođenja - koje biva valjanim krštenjem - postaje osobom u Kristovoj Crkvi, sa svim pravima i dužnostima, koje mu pripadaju uzimajući u obzir njegov položaj koji mu je vlastiti u kanonskom pravnom poreku.

3. Prijevod kanonâ preuzeli smo iz *Zakonik kanonskoga prava*, Glas Koncila, Zagreb 1988.

Valjano krštenje vodom i Duhom Svetim (Iv 3,5) jest preduvjet božanskoga pozitivnog prava na temelju Isusovih riječi Nikodemu: "Zaista, zaista, kažem ti, tko se ne rodi od vode i Duha Svetoga, taj ne može ući u kraljevstvo nebesko(Iv 3, 5).Ta je činjenica naglašena u kan. 96. Čovjek se krštenjem pritjelovljuje Kristovoj crkvi i postaje u njoj osoba... i ulazi u Crkvu.

Krštenje je temeljni pravni događaj (ne samo teološki i milosni) po kojem svaki onaj koji se krštava ulazi u Crkvu i postaje fizičkom osobom u Crkvi, tj. kršćaninom. U kan. 11. ističe se na kojega se kršćanina odnose osobni zakoni Latinske crkve: na one koji su kršteni u Katoličkoj crkvi ili su u nju primljeni. Teološki govoreći nikada se ne gubi sakramentalno obilježje (karakter) krštenja. On je neizbrisiv (charachter indelebilis).

O pripadnosti Crkvi usporedi LG br. 10, 11 i 14. Prema tim brojevima mogu se razlikovati: teološki, asketski i pravni elementi krštenja. Zakonik je preuzeo latinski izraz *incorporatur*, budući da u LG, br. 11. stoji izričito: *Fideles per baptismus in Ecclesia incorporati*. Inkorporacijom ili pritjelovljenjem udovi Crkve se ne stavljaju jedan uz drugoga, što je bilo izričito izraženo u Kodeksu iz 1917. riječju *constituere* (CIC 1917, kan. 87), već se spajaju jedni s drugima. Tako da od mnoštva udova (krštenih osoba) postaje jedno tijelo koje ima mnoge udove od kojih svatko zadržava i dalje svoje osobine, svoju osobnost. Tu je riječ o misteriju Crkve, što je jasno na temelju svetopisamskih riječi, a posebno po nauci sv. Pavla. Naime, LG, br. 7. kaže: Po krštenju, naime, postajemo slični Kristu: 'Jer smo svi kršteni u jednom Duhu da budemo jedno tijelo' ... pojedinci postajemo udovi jedni drugima ... svi udovi ..., iako ih je mnogo, čine ipak jedno tijelo, tako i vjernici u Kristu ... Na istom mjestu naglašena je odgovornost jednih za druge: *Stoga, ako jedan ud nešto trpi, s njim trpe i svi udovi...* To je ono što se misli u dekretu o odgoju i obrazovanju svećenika *Optatam totius*, br. 16, gdje se veli, da: *...u izlaganju kanonskoga prava ... treba imati u vidu otajstvo Crkve u skladu s dogmatskom uredbom o Crkvi (Lumen gentium).*

b) Kaznena mjera (sanctio)

Nije samo dosta biti kršten da bi se imalo sve dužnosti i prava u Katoličkoj crkvi odnosno da se uživa potpuna fizička osobnost unutar Crkve. Zakonik postavlja uvjet "nisi", *ako to ne priječi zakonito donesena kazna.*

Time je zakonodavac naglasio da imaju neke zakonito donesene kazne (legitime *sanctio*) koje priječe crkveno zajedništvo ili nedopuštaju ili poništavaju neke pravne čine koje bi takvi izvršili. Naime, kaznene mjere u Crkvi su donesene u VI. knjizi Zakonika. Nije svaka kaznena mjera, ili kazna, ili lišenje nekoga vremenitoga i duhovnoga dobra radi popravka, po sebi oduzimanje osobnosti u Crkvi koju je netko po krštenju stekao. Zakonito kazneni ostaju i dalje u crkvenom zajedništvu, ali im je zabranjeno vršiti neka prava i dužnosti koja su u Zakoniku nabrojena ili sudski i administrativno označena.

Latinski izraz *sanctio*, pravno govoreći, ne znači odmah kaznu koja nekoga isključuje iz Crkve već *sanctio* znači općenito čin nekoga nadležnoga poglavara koji svojom vlašću nešto rješava ili određuje. Tu se ne radi o zakonodavnom činu već o nekom činu kojim se unutar zakonskih odredaba nekome zabranjuje vršenje nekih prava koje osoba po sebi ima, ali se radi neke određene okolnosti dotičnoj osobi zabranjuje vršenje tih prava dok ne otkloni zapreku. Npr: kum ne može biti na krštenju ili krizmi (kan. 874) dok se crkveno ne vjenča; tko je oženjen ne može primiti sveti red u Latinskoj crkvi dok mu živi žena (kan. 1042) ili se ženiti (kan. 1087), iako se u kan. 1058 jasno izjavljuje da svi mogu sklopiti ženidbu kojima se pravom to ne zabranjuje itd. Dakle, pravo može nekome ograničiti ili zabraniti nešto što drugi član Crkve ima već po krštenju, odnosno kazna može utjecati na pravni položaj fizičkih osoba u Crkvi.

c) *Potpuno zajedništvo*

Kan. 205, kaže: Potpuno su u zajedništvu Katoličke crkve na ovoj zemlji oni kršteni koji se u njezinom vidljivom urešenju povezuju s Kristom, i to vezom ispovijedanja vjere, sakramenata i crkvenog upravljanja. Dok nisu u potpunom zajedništvu Crkve odnosno isključeni su iz potpunog crkvenog zajedništva: krivovjernici ili *heretici* koji uporno nijekaju, poslije primljenog krštenja, neke istine koje treba vjerovati božanskom i katoličkom vjerom ili uporno sumnjanje u nju; raskolnici ili *šizmatici* koji uskraćuju podložnost vrhovnom svećeniku ili zajedništvu s članovima Crkve koji su mu podložni; otpadnici ili *apostate* koji potpuno odbacuju kršćansku vjeru (usp. kan. 751). Ovdje treba kazati da svi heretici i šizmatici nisu ekskomunicirani bilo da se uvijek ne radi o formalnim hereticima ili šizmaticima, jer je ekskomunikacija kanonska kazna koja se nameće samo krštenima u Kato-

ličkoj crkvi, ili onima koji su u nju primljeni (usp. kan. 11). Tako nekatolici, iako su pritjelovljeni Kristovoj Crkvi i imaju prava i dužnosti koji su vlastiti kršćanima, ustvari, ne mogu ta prava, ili mogu samo neka, koristiti u Katoličkoj crkvi. Sam Zakonik se ne odnosi na njih ukoliko je on pozitivno uređenje Katoličke crkve za njezine vjernike (usp. kan. 11).

d) Nekršteni

Problem nekrštenih bio je postavljen u pripremi Zakonika, ali se njima nije našlo mjesta u kanonskom pravnom poretku osim tu i tamo u konkretnim slučajevima. Svaki čovjek, ukoliko je dijete Božje, ima pravo krstiti se i postati ud Crkve. Crkva poštuje dostojanstvo svake ljudske osobe i slobodu savijesti. Crkva - sakrament spasenja - znak je jedinstva ljudskoga roda s Bogom u Isusu Kristu i kao takva nastoji svim raspoloživim sredstvima da se svi ljudi spase, ali se u takvom djelovanju ne miješa u savjest ljudi već nudi poruku spasenja svima bez razlike na spol, narodnost i boju kože. Mnogi kanoni u Zakoniku odnose se i na nekrštene ljude, npr. kan. 748, § 1; 771, § 2; 861, § 2; 1086, § 1; 1142, 1476; 1549.

Zakonik u kan. 96. ne govori o *katekumenima*, o njima se govori u kan. 206 §§ 1-2. Za katekumene postoji ustanova koja se zove vrijeme pretkatekumenata i katekumenata (usp. kan. 788 §§ 1-3).

III. Okolnosti koje određuju pravni položaj fizičkih osoba

Iako je pravna osobnost koja se stiče krštenjem radikalno ista kod svih krštenika, ipak aktualna uporaba prava i izvršavanja dužnosti nije kod svih jednaka. To ovisi o različitim okolnostima. Zakonik ovdje govori posebno o životnoj dobi, upotrebi razuma, mjestu prebivališta i mjestu boravka, srodstvu, tazbini i obredu.

a) Životna dob

Zakonodavac u kan. 97, §§ 1-2, razlikuje tri kategorije osoba po životnoj dobi, a o pravnim učincima životne dobi donosi odredbe u kan. 98, §§ 1-2, koje su veoma važne kada je riječ o fizičkim osobama u Crkvi.

1. Razlika

Can. 97 - § 1. *Persona quae duodevigesimum aetatis annum explevit, maior est; infra hanc aetatem, minor.*

§ 2. *Minor, ante plenum septennium, dicitur infans et censetur non sui compos, expleto autem septennio, usum rationis habere praesumitur.*

Kan. 97 - § 1. *Punoljetna je osoba koja je navršila osamnaest godina; ispod te dobi osoba je maloljetna.*

§ 2. *Maloljetna osoba prije navršena sedme godine naziva se dijete i samtra se da nije umno razvijena, a pošto navrší sedmu godinu, pretpostavlja se da je sposobna služiti se razumom.*

Razlikovanje ljudi po različitim razdobljima života ima svoj oslonac u naravi čovjeka kao i u raznim prilikama u kojima se rađa i odgaja. Što je čovjek stariji to je i sposobniji za samostalno djelovanje, i obratno: što se više približuje djetinjstvu, to je manje sposoban za neovisno djelovanje. Tako npr. do sedme godine smatra se da osoba nije sama sebe svjesna, tj. da mu razum nije još razvijen, a muškarac u 16. i ženska osoba u 14. godini života smatra se već toliko razvijenim da su sposobni fizički za rađanje i zato im je ta dob granica za sklapanje braka (usp. kan 1083, § 1).

Moguće je da u pojedinim slučajevima netko ne dođe do doba razuma ni nakon sedme godine života odnosno da se ne razvije ni nakon 16 odnosno 14 godina, ali zakonodavac uzima u obzir ono što se redovito događa i nakon toga donosi zakon. To je, u stvari, *presumptio iuris et de iure* i treba se te pretpostavke držati sve dotle dok se za pojedini slučaj protivno ne dokaže. Poslije 7. godine pretpostavlja se da osoba ima uporabu razuma i to je samo *presumptio iuris*, pravna pretpostavaka.

Kanonsko pravo u pitanju životne dobi razlikuje tri kategorije fizičkih osoba:

- a) *punoljetna* (maior) jest ona osoba koja je navršila 18 godina;
- b) *maloljetna* (minor) jest osoba koja je u dobi ispod 18 godina;
- c) *dijete* (infans) jest osoba prije navršene 7. godine života.

Npr. kan. 11. je uzeo 7. godinu života i uporabu razumom kao uvjet da nekoga čisto crkveni zakoni mogu u pravilu obvezivati. Dalje, Zakonik za pojedine službe izričito zahtijeva posebnu određenu dob života (npr. za biskupa se traži 35. godina). Isto tako i za pojedine pravne čine, npr. za primanje u novaštvo traži se da je kandidat navršio 17. godina života, za privremeno zavjetovanje 18, itd.

2. Pravni učinci

Can. 98 - §1. *Persona maior plenum habet suorum iurium exercitium.*

§ 2. *Persona minor in exercitio suorum iurium potestati obnoxia manet parentum vel tutorum, iis exceptis in quibus minores lege divina aut iure canonico ab eorum potestate exempti sunt; ad constitutionem tutorum eorumque potestatem quod attinet, servantur praescripta iuris civilis, nisi iure canonico aliud caveatur, aut Episcopus dioecesanus in certis casibus iusta de causa per nominationem alius tutoris providendum aestimaverit.*

Kan. 98 - § 1. *Punoljetna osoba može u potpunosti vršiti svoja prava.*

§ 2. *Maloljetna osoba ostaje u vršenju svojih prava podložna vlasti roditelja ili zaštitnika, osim u onome u čemu božanski zakon ili kanonsko pravo izuzima maloljetne osobe ispod njihove vlasti; što se tiče postavljanja zaštitnika i njihove vlasti, neka se obdržavaju propisi svjetovnoga prava, osim ako kanonsko pravo određuje nešto drugo ili ako dijecezanski biskup u određenim slučajevima, zbog opravdanih razloga, smatra da se ima imenovati drugi zaštitnik.*

§ 1. omogućava odnosno donosi načelni propis kojim punoljetna osoba može u potpunosti vršiti svoja prava. Te se odredbe treba držati osim u onim slučajevima i okolnostima gdje zakonodavac izričito propisuje drugačiju dob, npr. kan. 658, br. 1; 1031, §§ 1-2; 378, § 1, br. 3; 1476, § 1; 655, br. 1; 1483, 1252., itd.

Iako maloljetna osoba ostaje u vršenju svojih prava podložna vlasti roditelja ili zaštitnika (parentum vel tutorum), ipak im nije podložna u onome u čemu božanski zakon ili kanonsko pravo izuzimaju maloljetne osobe ispod njihove vlasti. Takvi su npr. slučajevi kada je u pitanju izbor životnog staleža (kan. 219), a svjedočenje na sudu neka se ne dopusti maloljetnicima mlađim od *četnaest godina* bez sučeve odluke da je to korisno (kan. 1550, § 1), kan. 865; 1058; 105; 1299.

Zakonodavac kaže, što se tiče postavljanja zaštitnika i njihove vlasti nad maloljetnicima da se obdržavaju propisi svjetovnoga prava (*praescripta iuris civilis*). To je načelni propis, ali su odmah tome nadodane iznimke ili uvjeti osim ako (*nisi*) kanonsko pravo određuje nešto drugo ili ako dijecezanski biskup u određenim slučajevima, zbog opravdanih razloga, smatra da se ima imenovati drugi zaštitnik. Dakle, što se tiče postavljanja zaštitnika i njihove vlasti nad maloljetnim osobama, treba se držati:

- a) propisa svjetovnog prava;
- b) propisa kanonskoga prava ako se određuje nešto drugo od svjetovnog prava;
- c) odredaba dijecezanskoga biskupa u određenim slučajevima, kada on, zbog opravdanih razloga, smatra da se ima imenovati drugi zaštitnik.

Navedene iznimke treba dokazivati i tumačiti prema propisima kan. 18.

U našem pravnom poretku (to je, koliko nam je poznato svjetovno pravao o zaštitnicima, odnosno starateljima) zaštitnici se nazivaju staratelji, a maloljetnici su u tome slučaju šticećnici.⁴

3. Trajno nesposoban služiti se razumom

Can. 99 - *Quicumque usu rationis habitu caret, censetur non sui compos et infantibus assimilatur.*

Kan. 99 - *Tko god je trajno nesposoban služiti se razumom, smatra se da nije umno razvijen te se izjednačuje s djecom.*

Kanon 99. govori o onim osobama koje su krštene, ali su trajno nesposobne služiti se razumom (*usu rationis habitu caret*). Kada bi takve osobe imale nekada tzv. svijetle časove, tj. kada bi se nekada činilo da su zdrave smatraju se nesposobnim za kažnjivo djelo (usp. kan 1322). Za one koji su trajno nesposobni služiti se razumom ne treba dokazivati uračunljivost njihova djela. Takvi su izjednačeni s djecom (do 7. godina života), a ne s maloljetnicima jer djecu ne vežu crkveni zakoni (kan. 11) a druge maloljetnike vežu.

4. Usp. *Starateljstvo nad maloljetnim osobama*, član 198-203, u *Zakon o braku i porodičnim odnosima*, V. dopunjeno izdanje, Narodne novine, Zagreb, 1988, str. 122-125.

4. Mjesto

Can. 100 - *Persona dicitur: incola, in loco ubi est eius domicilium; advena, in loco ubi quasi-domicilium habet; peregrinus, si versetur extra domicilium et quasi -domicilium quod adhuc retinet; vagus, si nullibi domicilium habeat vel quasi-domicilium.*

Kan. 100 - *Osoba se naziva: stanovnik, u mjestu svojega prebivališta; pridošlica, u mjestu gdje ima boravište; stranac, ako se nalazi izvan prebivališta i boravišta koje još zadržava; lutilica, ako nigdje nema ni prebivališta ni boravišta.*

Živeći u određenom mjestu, osoba dobiva određena prava i dužnosti, posebno kada se radi o mjestu rođenja i mjestu u kojem aktualno boravi. Vjernik, npr. preko mjesta dobiva župnika i dijecezanskog biskupa. Stoga zakonodavac razlikuje četiri različita mjesta gdje se osoba može nalaziti:

Stanovnik (incola) jest ona osoba koja je u mjestu svojega prebivališta.

Pridošlica (advena), prije se upotrebljavao termin došljak, jest osoba koja se nalazi u mjestu gdje ima boravište.

Stranac (peregrinus) jest osoba koja se nalazi izvan prebivališta i boravišta koje još zadržava.

Lutilica (vagus) jest osoba koja nema ni prebivališta ni boravišta.

5. Zavičaj

Can. 101 - § 1. *Locus originis filii, etiam neophyti, est ille in quo cum filius natus est, domicilium, aut, eo deficiente, quasi-domicilium habuerunt parentes vel, si parentes non habuerint idem domicilium vel quasi-domicilium, mater.*

§ 2. *Si agatur de filio vagorum, locus originis est ipsemet nativitatis locus; si de expositio, est locus in quo inventus est.*

Kan. 101 - § 1. *Zavičajno je mjesto djeteta, pa i odraslog novokrštenika ono gdje su roditelji, kad je dijete rođeno, imali prebivalište; ako nisu imali prebivalište, onda gdje su imali boravište, ili, ako roditelji nisu imali isto prebivalište ili boravište, ono gdje je prebivalište ili boravište imala majka.*

§ 2. *Ako se radi o djetetu lutilica, njegovo zavičajno mjesto jest mjesto samog rođenja; ako se radi o nahočetu, mjesto u kojemu je nađeno.*

Iako je odredba kanona 101, §§ 1-2, posve jasna, ipak ćemo našim riječima istumačiti taj kanon. Zakonik je donio vlastite odredbe o zavijaču (neki kanonsiti prevode latinske riječi *locus originis* s mjesto porijekla, a

neki s *rodno mjesto*) zakonitog djeteta (usp.kan. 1137), odnosno o zavičaju osobe u Crkvi. Prema Zakoniku zavičaj (*locus originis*) djeteta, pa i odraslog novokrštenika, jest mjesto gdje su roditelji, kad je dijete rođeno, imali prebivalište ili boravište. U slučaju da oba roditelja nisu u vrijeme djetetova rođenja imali isto prebivalište ili boravište, onda je zavičaj djeteta ondje gdje je prebivalište ili boravište tada imala majka.

Šta se tiče zavičaja djeteta kome su roditelji litalice, njegov je zavičaj mjesto njegova rođenja, a zavičaj nahočeta (*exposito*) jest mjesto gdje je to dijete nađeno.

Nezakonito dijete ima zavičajnost u prebivalištu ili boravištu majke, ali roditelji mogu dogovorno dotično dijete upisati na naravnog oca i time to dijete dobiva zavičaj naravnoga oca.

Pozakonjeno dijete u svemu je izjednačeno sa zakonitom djecom, kako je određeno u kan. 1140.

6. Prebivalište i boravište

Can. 102 - § 1. *Domicilium acquiritur ea in territorio alicuius paroeciae aut saltem dioecesis commoratione, quae aut coniuncta sit cum animo ibi perpetuo manendi si nihil inde avocet, aut ad quinquennium completum sit protracta.*

§ 2. *Quasi-domicilium acquiritur ea commoratione in territorio alicuius paroeciae aut salem dioecesis, quae aut coniuncta sit cum animo ibi manendi salem per tres menses si nihil inde avocet, aut ad tres menses sit protracta.*

§ 3. *Domicilium vel quasi-domicilium in territorio paroeciae dicitur paroeciale; in territorio dioecesis, etsi non in paroecia, dioecesanum.*

Kan. 102 - § 1. *Prebivalište se stječe boravljenjem na području neke župe ili barem biskupije koje je spojeno s nakanom da se ondje trajno ostane ako ništa to ne spriječi ili ako je boravljenje potrajalo punih pet godina.*

§ 2. *Boravište se stječe takvim boravljenjem na području neke župe ili barem biskupije koje je ili spojeno s nakanom da se ondje ostane tri mjeseca ako ništa to ne spriječi ili ako je boravljenje stvarno potrajalo tri mjeseca.*

§ 3. *Prebivalište ili boravište na području župe naziva se župno; na području biskupije, premda ne u župi, biskupijsko.*

Pravni instituti: *prebivalište* (*domicilium*) i *boravište* (*quasi-domicilium*), neki su kanonisti latinsku riječ *domicilium* prevodili: zavičaj ili trajno prebivalište, a *quasi-domicilium*: privremeno prebivalište, poluzavičaj, poluprebivalište i nuzboravište. Igraju veliku ulogu u kanonskom

pravnom poretku. Pomoću prebivališta i boravišta stječe se skup prava i dužnosti koji se odnose na osobe u crkvi, tako da prebivanjem ili boravljenjem na nekom mjestu dobiva se kanonski položaj osobe prema važećim kanonskim propisima.

Prebivalište se stječe:

- boravljenjem na području neke župe ili barem biskupije koje je potrajalo punih pet godina;

- boravljenjem na području neke župe ili barem biskupije s nakanom da se ondje trajno ostane (*cum animo ibi perpetuo, manendi*) ako ništa to ne spriječi. To znači da se takvo boravljenje ne može steći, npr. kada netko dođe radi studija, radi nekoga rada ili liječenja, itd. Nakana ostati trajno mora biti stalna, barem na početku dolaska u neko mjesto. Tako isto nakana ostati tri mjeseca važi kod boravišta.

Boravište se stječe:

- takvim boravljenjem na području neke župe ili barem biskupije koje je spojeno s nakanom da se ondje ostane tri mjeseca ako ništa to ne spriječi;

- boravljenjem na području neke župe ili barem biskupije koje je stvarno potrajalo tri mjeseca.

§ 3. imajući u vidu prva dva paragrafa, kan. 102, kaže da se prebivalište ili boravište na području župe naziva župsko, a na području biskupije biskupijsko, premda ne u župi. Npr. neki radnik koji je došao u neku biskupiju radi rada nema određene župe jer se njegovo radno mjesto stalno premiješta, ali ipak ostaje na području biskupije i stječe biskupijsko prebivalište ili boravište iako nema župsko u toj biskupiji.

7. Prebivalište i boravište članova redovničkih ustanova i družbâ apostolskog života

Can. 103 - *Sodales institutorum religiosorum et societatum vitae apostolicae domicilium acquirunt in loco ubi sita est domus cui adscribuntur; quasi-domicilium in domo ubi, ad normam can. 102, § 2, commorantur.*

Kan. 103 - Članovi redovničkih ustanova i družba apostolskoga života stječu prebivalište u mjestu gdje se nalazi kuća kojoj su pripisani; boravište stječu u kući u kojoj borave, prema odredbi kan. 102, § 2.

Članovi redovničkih ustanova i družba apostolskoga života ne biraju slobodno svoje prebivalište ili boravište već se to određuje pravno. To neki kanonisti nazivaju *zakonsko prebivalište ili boravište*. Prema kan. 665, § 1, i 740, članovi redovničkih ustanova i članovi družba apostolskoga života moraju boraviti u onoj kući u koju ih njihovi poglavari odrede. Odlukom kojom ih nadležni poglavar šalje u neku kuću pripisuje ih toj kući i od onoga dana od kada su pripisani dotičnoj kući oni stječu prebivalište u toj kući, a boravište stječu samo u kući u kojoj borave i to po propisima kan. 102, § 2.

Kanon 103. ništa ne govori o članovima Svjetovnih ustanova koji nisu dužni na zajednički život u određenoj kući već se na njih odnose propisi ovoga Zakonika kan. 102, §§ 1-3.

8. Ženidbeni drugovi

Can. 104 - *Coniuges commune habeant domicilium vel quasi-domicilium; legitimae separationis ratione vel alia iusta de causa, uterque habere potest proprium domicilium vel quasi-domicilium.*

Kan. 104 - Ženidbeni drugovi treba da imaju zajedničko prebivalište ili boravište; ako dođe do zakonite rastave ili zbog drugog opravdanog razloga, oboje mogu imati svoje prebivalište ili boravište.

Po samoj prirodi stvari, zajedništvo života ženidbenih drugova što traži ženidbeni vez (usp. kan. 1134, 1135, 1151) zahtijeva da oni imaju također zajedničko prebivalište ili boravište. Zakonodavac ipak daje mogućnost da oboje mogu imati *svoje* (proprium) prebivalište ili bora-

više. To svoje prebivalište ili boravište bračni drugovi mogu imati iz razloga zakonite rastave uz trajanje ženidbene veze (usp. kan. 1151-1155). Zakonik kaže da ženidbeni drugovi mogu imati svoje prebivalište i boravište *zbog drugog opravdanog razloga*, npr. radi rada ili nekih drugih zaduženja.

9. Maloljetne osobe i osobe pod zakonitim skrbništvom ili zaštitom drugoga

Can. 105 - § 1. *Minor necessario retinet domicilium et quasi-domicilium illius, cuius potestati subicitur. Infantia egressus potest etiam quasi-domicilium proprium acquirere; atque legitime ad normam iuris civilis emancipatus, etiam proprium domicilium.*

§ 2. *Quicumque alia ratione quam minoritate, in tutelam vel curatelam legitime traditus est alterius, domicilium et quasi-domicilium habet tutoris vel curatoris.*

Kan. 105 - § 1. *Maloljetna osoba nužno zadržava prebivalište ili boravište onoga čijoj je vlasti podložna. Kad prijeđe dob djetinjstva, može steći i svoje boravište, a prema propisima svjetovnoga prava, zakonito osamostaljena može steći i svoje prebivalište.*

§ 2. *Tko zbog drugog razloga, a ne maloljetnosti zakonito stavljen pod zaštitništvo ili skrbništvo drugoga, ima prebivalište ili boravište zaštitnika ili skrbnika.*

a) Maloljetne osobe

Sve dotle dok je netko maloljetnik, tj. dok nije navršio 18 godina života (usp. kan. 97, § 1), nužno zadržava prebivalište i boravište onoga čijoj je vlasti podložan: roditelja, zaštitnika ili skrbnika (tutoris vel curatoris). U slučaju da roditelji, zaštitinici ili skrbnici imaju više prebivališta ili boravišta i maloljetnik isto tako ima više prebivališta ili boravišta.

Nakon navršene sedme godine, odnosno kada maloljetnik prijeđe dob djetinjstva, on može steći *svoje boravište*, a onaj koji je, prema propisima svjetovnog prava zakonito osamostaljen može steći i *svoje prebivalište*. Dakle, *svoje prebivalište*, maloljetnik može steći tek tada kada je zakonito osamostaljen (emancipatus) i to *prema propisima svjetovnog prava* (ad normam iuris civilis).

U našem svjetovnom zakonodavstvu: dijete je *emancipirano*, tj. roditeljsko pravo nad njim prestaje, kada dijete postane punoljetno ili kad zaključi brak prije punoljetnosti.

Dijete postaje punoljetno kad navrší osamnaest godina života.

Nastupanjem punoljetnosti kao i zaključenjem braka prije punoljetnosti stječe se potpuna poslovna sposobnost.⁵

b) Osoba pod zakonitom zaštitom ili skrbništvom drugoga

Kan. 105, § 2. kaže da i oni koji su zakonito stavljeni zbog drugoga ralog, a ne zbog maloljetnosti, pod zaštitništvo ili skrbništvo drugoga, imaju prebivalište ili boravište zaštitnika ili skrbnika.⁶

U našem svjetovnom zakonodavstvu posebno se govori o: starateljstvu nad maloljetnim osobama (čl. 198-203); starateljstvu nad osobama lišenim poslovne sposobnosti (čl. 204-213); starateljstvu za posebne slučajeve (čl. 214-219).

Tu je riječ o onim osobama koje nisu maloljetne, ali su npr. duševno bolesne, duševno zaostale, prekomjerno uživaju alkohol ili opojne droge, koje su senilne ili na one osobe koje su zbog kojeg drugog uzroka nesposobne same se brinuti o svojim pravima i dužnostima a i potpuno su lišene poslovne sposobnosti. Takve osobe, kada su zakonito stavljene pod zaštitništvo ili skrbništvo imaju prebivalište ili boravište zaštitnika ili skrbnika.

10. Dekan i poddekan kardinalskog zbora

Prema propisima kanona 352, § 4. u slučaju da dekan i poddekan kardinalskoga zbora nemaju u Rimu prebivalište, zakonodavac propisuje: neka ga tamo steknu. Dakle, i dekan i poddekan kardinalskoga zbora trebaju imati prebivalište u Rimu.

5. *Zakon o braku i porodičnim odnosima*, Zbirka pravnih propisa, br. 269, Narodbe novine, Zagreb, 1988, str. 62, čl. 96).

6. O starateljstvu u našem zakonodavstvu vidi: Zbirka pravnih propisa, br. 269, članci 169 sl.

11. Gubitak prebivališta i boravišta

Can. 106 - *Domicilium et quasi-domicilium amittitur discessione a loco cum animo non revertendi, salvo praescripto can. 105.*

Kan. 106 - *Prebivalište i boravište gube se odlaskom iz mjesta s nakanom da ne bude povratka, uz poštovanje propisa kan. 105.*

Iako je odredba kan. 106. dosta jasna, ipak treba ovdje, kada je govor o gubitku prebivališta i boravišta razlikovati prebivalište i boravište koje se bira od onoga koje nazivamo zakonsko.

a) Prebivalište i boravište koje se *bira* gubi se odlaskom iz određenoga mjesta koje je povezano s ne vratiti se više u to mjesto. Dakle, nije dosta otići iz mjesta već se traži i nakana ne povratiti se. Npr. studenti, radnici ... odlaze za neko vrijeme iz mjesta, ali ne s nakanom da se ne povrate, oni ne gube prebivalište iako, ako su punoljetni, mogu dobiti drugo prebivalište.

b) Šta se tiče prebivališta i boravišta koje je *zakonsko* ono se gubi gubitkom razloga koji je odredio da prebivalište i boravište budu zakonski, npr. emancipacijom, prestankom stanja pod vlašću zaštitnika ili skrbnika, zbog ozdravljenja, prestankom članstva u ustanovama redovničkoga života i u društvima apostolskoga života. Oni koji imaju zakonsko prebivalište ili boravište sve dok su pod podložništvu nečijoj vlašću, trebaju poštivati odredbe kan. 105.

12. Pravni učinci prebivališta i boravišta

Can. 107 - §1. *Tum per domicilium tum per quasi-domicilium suum quisque parochum et Ordinarium sortitur.*

§ 2. *Proprius vagi parochus vel Ordinarius est parochus vel Ordinarius loci in quo vagus actu commoratur.*

§ 3. *Illius quoque qui non habet nisi domicilium vel quasi-domicilium dioecesanum, parochus proprius est parochus loci in quo actu commoratur.*

Kan. 107 - § 1. *Svatko stječe svojeg župnika i ordinarija kako preko prebivališta tako i preko boravišta.*

§ 2. *Vlastiti je župnik ili ordinarij lutalice župnik ili ordinarij mjesta u kojem lutalica stvarno boravi.*

§ 3. *Vlastiti župnik onoga tko ima samo biskupijsko prebivalište ili boravište jest župnik mjesta u kojem dotična osoba stvarno boravi.*

Preko prebivališta i boravišta postaje se članom neke župe ili neke skupije i time se stječe vlastiti župnik i vlastiti ordinarij. Tako, bilo koji vjernik može imati više župnika i više ordinarija. Oni koji ne mogu imati župsko prebivalište ili boravište mogu imati prebivalište ili boravište bisku-

pijsko (usp. kan. 102, § 3). Tko ima samo biskupijsko prebivalište ili boravište taj ima župnika ondje gdje dotična osoba stvarno boravi.

Vlastiti župnik ili ordinarij litalice jest župnik ili ordinarij mjesta u kojemu litalica stvarno boravi.

Pod pojam ordinarij dolazi također i viši poglavar redovničkih ustanova i društava apostolskoga života (usp. kan. 134, § 1). Ondje gdje Zakonik govori izričito o članovima redovničkih ustanova i društava apostolskoga života, ili je jasno da se na njih dotični zakon odnosi, onda tu pod pojam ordinarij dolazi njihov viši poglavar, a za druge ustanove u Crkvi vlastiti je ordinarij ordinarij biskupije li mjesta u kojoj borave. Tako stvari stoje kada se radi o teritorijalnoj raspodijeli Crkve, a u slučajevima kada je raspodijela Crkve na temelju obreda, jezika ili narodnosti ... onda takvi vjernici ne dobivaju vlastitog župnika ili vlastitog ordinarija po mjestu prebivališta i boravišta već na temelju načela kako je župa konstituirana (usp. kan. 372, § 2, i 518), npr. ako se radi o personalnom načelu onda treba postupiti po kanonskim odredbama (usp. npr. kan. 1110).

Uz prebivalište i boravište, kan. 1115, spominje jednomjesečno boravljenje u nekoj župi, ali to je pojedinačni slučaj o kojemu ne govore Opće odredbe već je to riječ u ženidbenom pravu i to samo onda kada se radi o obliku sklapanja ženidbe.

13. Rodbinstvo

Rodbinstvo je odnos među osobama koji nastaje na temelju naravnog rađanja ili zakonite ženidbe. Ono zauzima vidno mjesto u ljudskom suživotu i socijalnim odnosima također unutar crkvene zajednice i kao takvo izaziva brojne posljedice u pravu.⁷ Stoga je zakonodavac u Zakoniku zauzeo stav o rodbinskim odnosima, posebno kada se radi o sakramentu ženidbe (kan. 1091-1092), crkvenim službama (usp. kan. 478, § 2, 492, § 3) te o crkvenim dobrima (kan. 1298). U postupnom pravu sudac ne može voditi parnicu svojih krvnih srodnika (kan. 1448) i svjedoci nisu dužni svjedočiti protiv svojih krvnih srodnika (kan. 1548, § 2, br. 2), itd.

U kanonskom pravnom poretku rodbinstvo je dvostruko:

1. Krvno srodstvo (*consanguinitas*) i
2. Tazbina (*affinitas*).

7. ROMAC, *Rimsko pravo*, II. izdanje, Narodne novine, Zagreb 1987, str. 102.

a) Krvno srodstvo

Can. 108 - § 1. *Consanguinitas computatur per lineas et gradus.*

§ 2. *In linea recta tot sunt gradus quot generationes, seu quot personae, stipite dempto.*

& 3. *In linea obliqua tot sunt gradus quot personae in utraque simul linea, stipite dempto.*

Kan. 108 - §1. *Krvno srodstvo računa se po linijama i stupnjevima.*

& 2. *U prvoj liniji toliko je stupnjeva koliko rođenja, ili koliko je osoba, pošto se oduzme korijen.*

& 3. *U pobočnoj liniji toliko je stupnjeva koliko je osoba u objema linijama skupa, pošto se oduzme korijen.*

Krvno srodstvo je naravna krvna veza među osobama (osnova je biološka) koje naravnim rođenjem potječu jedna od druge ili pak potječu od istoga roditelja kao njihova zajedničkoga korijena.

Tri su mjere za određivanje krvnog srodstva:

- *korijen* (*stipes*) je osoba od koje proizlaze druge osobe bilo neposrednim bilo posrednim naravnim rađanjem. Korijen čine otac i majka (*ex utroque stipite*), ili samo otac ili samo majka (*ex uno stipite*) obzirom na osobe koje su u krvnom odnosu.

Djeca od istog oca i majke zovu se na latinskom jeziku *germani*;

Djeca od istoga oca, a različite majke zovu se *consanguinei*;

Djeca od iste majke, a od različitog oca nazivaju se *uterini*.

- *Linija* (*linea*), loza (*m. op.*) jest niz osoba koje naravnim rađanjem potječu jedna od drugih ili sve potječu od istog zajedničkog korjena. Linija može biti prava i pobočna.

- *Prava linija* (*linea recta*), neki je nazivaju uspravna linija⁸ jest niz osoba koje naravnim rađanjem proizlaze jedna od druge, a to je odnos predaka (*ascendentes*) i potomaka (*descendentes*).

- *Pobočna linija* (*linea obliqua*) jest niz osoba koje imaju zajednički korijen iz kojega su proizašli naravnim rađanjem, ali ne potječu neposredno jedni od drugih već od nekoga zajedničkoga pretka (*korijen*). Ovu pobočnu liniju neki nazivaju i kolateralnom.

8. ROMAC, str. 103.

Linije mogu biti silazne ili uzlazne s obzirom na osobu od koje se računaju stupnjevi (gradus). Npr. *silazna linija*: otac, sin, unuk, praunuk...; *uzlazna linija*: praunuk, unuk, sin, otac, djed, pradjed...

Pobočne linije mogu biti jednake ili nejednake, a to ovisi od toga da li je isti broj rođenja u svakoj pobočnoj liniji ili nije. Ako je isti broj rođenja u pobočnim linijama, onda je to jednaka pobočna linija; ako je različit, onda je to nejednaka pobočna linija.

- *Stupanj* (gradus), stariji su kanonisti to nazivali koljeno. To je razmak ili udaljenost jedne osobe od druge u istoj liniji ili razmak između dva rođenja.

Kan. 108, §§ 1-3, nam kaže kako se treba računati krvno srodstvo. Zakonik je prihvatio računati krvno srodstvo prema načelima rimskoga prava, a napustio računanje prema načelima germanskoga prava koje je bilo u Crkvi tamo od 1065, kojeg je uveo u crkveno pravo papa Aleksandar II.⁹ (usp. V. JELIČIĆ, *Kanonsko ženidbeno pravo Katoličke Crkve*, Sarajevo 1930, str. 125-136). Budući da smo navikli na računanje krvnoga srodstva po Kodeksu iz 1917. smatramo da ovdje treba preciznije obraditi način računanja koji je prihvatio sadašnji Zakonik te trebamo prijeći na računanje kako to Zakonik propisuje. Način računanja krvnoga srodstva jednak je načinu računanja u našem svjetovnom zakonodavstvu. Time je zakonodavac otklonio različitosti u računanju krvnoga srodstva. I svjetovno i crkveno zakonodavstvo prihvaća načela iz rimskoga prava za računanje krvnoga srodstva.

Već smo rekli što je to linija, stupanj i korijen.

- *Prava linija*:

Zakonik kaže da je *u pravoj liniji* (linea recta) toliko stupnjeva koliko rođenja (tot gradus quot generationes), pošto se oduzme zajednički korijen (kan. 108, § 2). Tu postoji samo jedna linija.

- majka ili otac (korijen i on se oduzima);

- sin ili kći (prvi stupanj srodstva prave linije);

- baka ili djed i njihovi unuci (drugi stupanj srodstva prave linije) itd.

9. V. JELIČIĆ, *Kanonsko ženidbeno pravo Katoličke Crkve*, Sarajevo 1930, str. 125-136.

Dakle, otac ili majka je korijen i on se oduzme ili, kako se obično kaže, korijen se ne računa.

- Pobočna linija:

Zakonik kaže da je *u pobočnoj liniji* (linea obliqua) toliko stupnjeva koliko je osoba u objema linijama skupa, pošto se oduzme korijen (kan. 108, § 3). Ovdje postoje samo dvije linije. Više se ne spominje u Zakoniku jednaka ili nejednaka linija. Bitno je da je pobočna linija. U ovom slučaju: Rođeni brat i sestra te brat i sestra po ocu ili majci međusobno su srodni u pobočnoj liniji (drugi stupanj). Srodnici u pobočnoj liniji potječu od zajedničkog pretka (direktno ili indirektno), a ne potječu jedni od drugih.

- Stric i sinovica (treći stupanj u pobočnoj liniji) - očev brat i sestrina kći.

- Ujak i sestrična (treći stupanj srodstva u pobočnoj liniji) - majčin brat i sestrina kćer.

- Tetka i bratanac (treći stupanj srodstva u pobočnoj liniji) - očeva sestra i bratov sin.

- Tetka i sestrić (treći stupanj srodstva u pobočnoj liniji) - majčina sestra i sestrin sin.

- Djeca rođene braće i sestara te braće i sestara po ocu ili majci međusobno su srodna u četvrtom stupnju pobočne linije.¹⁰

10. *Zakon o braku i porodičnim odnosima*, V. dopunjeno izdanje, Zbirka pravnih propisa, br. 269, Narodne novine, Zagreb, 1988, str. 23-24.

b) Tazbina

Can. 109 - § 1. *Affinitas oritur ex matrimonio valido, etsi non consummato, atque viget inter virum et mulieris consanguineos, itemque mulierem inter et viri consanguineos.*

§ 2. *Ita computatur ut qui sunt consanguinei viri, iidem in eadem linea et gradu sint affines mulieris, et vice versa.*

Kan. 109 - §1. *Tazbina nastaje iz valjane ženidbe, pa i neizvršene, a postoji između muža i ženinih krvnih srodnika, a i između žene i muževih krvnih srodnika.*

& 2. *Tazbina se računa tako da su krvni srodnici muža u istoj liniji i stupnju tazbina žene, i obratno.*

Tazbinsko srodstvo (*affinitas* neki to prevode na hrvatski sa svojbina), jest zakonski rodbinski odnos koji proizlazi iz valjane ženidbe, pa i ne izvršene, i postoji između jednoga ženidbenog druga i krvnih srodnika drugoga bračnog druga. To je trajni rodbinski odnos koji ne prestaje ni smrću supruge ni razriješenjem ženidbenog veza ili oprostom od tvrde neizvršene ženidbe. Bitno je da je ženidba, prema crkvenom shvaćanju, valjana iako neizvršena. Ako ženidba nije bila valjana, nema ni tazbine iako su možda stranke bile uvjerenе da je njihova ženidba valjana. Tazbina postoji i u odnosu prema ženinim krvnim srodnicima koji su rođeni čak iza smrti žene, npr. djeca njezinog brata i sestre.

Iako je odredba kanona jasna, ipak ćemo malo razjasniti o računanju tazbine:

Osobe su međusobno srodne u prvom stupnju prave linije tazbinskog srodstva:

- svekar i snaha - muževljev otac i sinova žena;
- zet i punica - kćerin muž i ženina majka;
- očuh i pastorka - majčin muž i ženina kći (iz predhodnog braka ili rođena izvan braka);

- maćeha i pastorak - očeva žena i mužev sin.¹¹

npr. mužev brat i ženina sestra i obratno nisu ni u kakvom tazbinskom srodstvu jer *affinitas non egreditur copulatos* ili nisu u tazbini međusobno djeca koju su prije valjanog vjenčanja imali zasebno žena i zasebno muž iz prvoga braka. Muž i žena imaju toliko tazbina koliko su ženidaba valjano sklopili (npr. udovac ili udovica).

O pravnim učincima tazbine vidi: kan. 1092, 492, § 3, 1448, 1548, § 2, br. 2.

11. *Zakon o braku*, str. 24.

14. Posvojenje

Can. 110. - *Filii, qui ad normam legis civilis adoptati sint, habentur ut filii eius vel eorum qui eos adoptaverint.*

Kan. 110 - *Djeca posvojena prema odredbama svjetovnog zakona smatraju se kao djeca onoga ili onih koji su ih posvojili.*

Posvojenje (adoptatus, a, um), u svjetovnom zakoniku upotrebljava se termin *usvojenje*. Usvojenjem se između usvojitelja i usvojenika stvara odnos roditelja i djeteta sa ciljem da se djetetu koji se usvaja pruže uvjeti života kakve imaju djeca koja žive u porodici, a usvojitelju da se nadomjesti roditeljstvo.¹²

Zakonodavac je svjetovne propise o usvojenju kanonizirao u smislu kan. 22, što znači da svjetovni propisi o usvojenju važe i u kanonskom pravnom poretku. Bitno je da se posvojena djeca prema svjetovnom zakonu smatraju kao djeca onoga ili onih koji su ih posvojili. Dakle, posvojenje stvara rodbinski odnos između usvojitelja (muškarac, žena ili muž i žena) i usvojenika.¹³ Kakav je pravni odnos između roditelja i njihove djece po krvi, takav je odnos usvojitelja prema maloljetnom usvojeniku.

O pravnim učincima usvojenja vidi: kan. 1094, 98, § 2, 105, § 1, 774, § 2, 1071, § 1, br. 6, 1136, 1183, § 2, 1252, 1366, itd. Posebno treba imati na umu odredbe o upisu usvojenih u *Matice krštenih*: kan. 535, § 2, i 877, § 3. Župnik treba unijeti odluku svjetovnog zakona o usvojenju u *Matice krštenih*. Tu bi trebalo unijeti podatke o usvojeniku i usvojitelju, a također i podatke o usvojenikovim roditeljima ako su poznati.

12. *Zakon o braku*, čl. 8; usp. čl. 134-168).

13. Usvojiti se može samo maloljetna osoba. *Zakon o braku*, čl. 135).

15. Obredna pripadnost - pripadnost određenoj Crkvi "sui iuris"

Iako obred, kao stalan način obavljanja bogoslužnih čina, po sebi ne spada u područje stegovnog prava, ipak - budući da iz obredne pripadnosti proizlazi i različita stega - Zakonik donosi također propise o obrednoj pripadnosti. Katolička je Crkva jedna, ali kako smo već vidjeli, govoreći o kan. 1 i 11. Zakonika, unutar Katoličke crkve nalaze se različiti obredi koji utječu na različitost stegovnih propisa. Pripadnost se određenoj Crkvi određuje posredstvom krštenja i prelaskom poslije krštenja u jednu od samosvojnih obrednih Crkava. U *Lumen gentium*, br. 23, čitamo: "Po Božjoj se Providnosti dogodilo da su se različite Crkve u različitim mjestima ustanovljene od Apostola i njihovih nasljednika tokom vremena spojile u više skupina, organski spojenih, koje, ne dirajući u jedinstvo vjere i božansko ustanovljenje opće Crkve, uživaju vlastitu disciplinu, vlastiti način liturgije te teološku i duhovnu baštinu."

U Latinskoj crkvi zajedno s rimskim obredom postoji i ambrozijanski obred u Milanu, mozarabijski ili vizigotski u Španjolskoj (Toledo). Ali ambrozijanski i mozarabijski obred ne sačinjavaju obrednu Crkvu "sui iuris" (samosvojna). Naprotiv, na Istoku su obredne katoličke Crkve "sui iuris" brojne: Crkva armenska, kaldejska, koptska, italo-albanska, melkitska, sirijska, itd.¹⁴

14. Usp. *Annuario Pontificio*, god. 1986, str. 1025-1028, 1559-1561.

a) *Pribravanje Crkvi posredstvom krštenja*

Can. 111. - § 1. *Ecclesiae latinae per receptum baptismum adscribitur filius parentum, qui ad eam pertineant vel, si alteruter ad eam non pertineat, ambo concordia voluntate optaverint ut proles in Ecclesia latina baptizaretur; quodsi concors voluntas desit, Ecclesiae rituali ad quam pater pertinet adscribitur.*
& 2. *Quilibet baptizandus qui quartum decimum aetatis annum expleverit, libere potest eligere ut in Ecclesia latina vel in alia Ecclesia rituali sui iuris baptizetur; quo in casu, ipse ad eam Ecclesiam pertinet quam elegerit.*

Kan. 111 - § 1. *Primanjem krštenja pribraja se Latinskoj crkvi dijete roditelja koji joj pripadaju ili, ako joj jedno od njih ne pripada, ako oboje složno zažele da se dijete krsti u Latinskoj crkvi; ali, ako nema složne volje, dijete se pribraja obrednoj Crkvi kojoj pripada otac.*

& 2. *Svaki krštenik koji je navršio četrnaest godina može slobodno izabrati da bude kršten u Latinskoj crkvi ili u drugoj samosvojonoj obrednoj Crkvi; u tom slučaju pripada onoj Crkvi koju je izabrao.*

Katolička crkva cijeni i štiti sve obrede, ne samo obredne razlike pojedinih katoličkih Crkava već i čitavo unutarnje ustrojstvo i stegu. To čini i ovim Zakonikom. Pred njom su pravno i činjenično svi obredi jednaki, pa pripadnost jednom obredu ne nosi nikakve prednosti nad pripadnicima drugog obreda. Osim toga, Crkva niti ne dopušta prijelaz iz jednoga u drugi obred, osim pod stalnim okolnostima i uvjetima.

Prije nego kažemo što Zakonik propisuje o obrednoj pripadnosti, iznijet ćemo barem ukratko neke stavove II. Vatikanskoga sabora o obrednoj pripadnosti.

II. Vatikanski sabor najprije je izrazio *ravnopravnost svih obreda*.. To je učinio u konstituciji Sacrosanctum Concilium (=SC), br. 4: "*(...) sveta Majka Crkva smatra ravnopravnim i jednako časnim sve zakonito priznate obrede,*" (...) Isto čini i u dekretu o Istočnim katoličkim crkvama Orientalium Ecclesiarum (=OE), br. 3: "*Te se mjesne Crkve, i istočne i zapadne, međusobno, istina, dijelom razlikuju obredima, to jest bogoslužjem, crkvenom stegom i duhovnom baštinom, (...) ali su jednake dostojanstvom, tako da se ni jedna od njih ne ističe dostojanstvom nad ostalima na temelju obreda, ista su im prava i iste obaveze (...).*"

Crkva hoće da se svi obredi čuvaju i njeguju. SC, br. 4, naglašava: "*(...) te hoće (Crkva) da se oni (obredi) i dalje čuvaju i na svaki način njeguju.*" U dekretu OE, br. 2, pak veli: "*Katolička, naime, crkva ide za tim da*

se predaje svake pojedine mjesne crkve ili obreda usčuvaju potpuno neoskvrnjene; (...)“

II. Vatikanski sabor želi da svaki vjernik drži svoj obred. U dekretu OE, br. 4, veli se: *”(...) svaki pojedini katolik i krštenik pripadnik svake nekatoličke Crkve ili zajednice neka, stupajući u puno katoličko zajedništvo, svagdje u svijetu zadrže svoj obred, neka ga njeguju i koliko je god moguće opslužuju, (...)*“¹⁵

Zakonik u kan. 372. § 2, predviđa da se na istom području mogu osnovati partikularne Crkve različite po obredu vjernika. Dakle, tim obrednim Crkvama nije baza područje već obred. Ovdje Zakonik govori o upisu ili prelazu u Latinsku crkvu ili prelazu iz nje u neku obrednu Crkvu, jer Zakonik se odnosi na Latinsku crkvu (kan. 1). Šta se, pak, tiče prelaza ili upisa iz jedne obredne Crkve u drugu obrednu Crkvu koje su samosvojne obredne Crkve o tome donosi propise Zakonik kanona istočnih Crkava.

Kan. 111, ne govori toliko o obredu u kojemu se dijete krsti već se naglašava ona Crkva kojoj pripadaju roditelji. Kanon 111. razlikuje između primanja krštenja prije i poslije četrnaest godina života.

a) Za one koji primaju krštenje prije četrnaeste godine života vrijede ovi propisi:

- ako obojica roditelja pripadaju Latinskoj crkvi, dijete se pribraja latinskoj Crkvi samim činom krštenja;

- ako samo jedan od roditelja pripada Latinskoj crkvi, dijete će se upisati, posredstvom krštenja, u Crkvu u koju roditelji, tj. oboje zažele;

- ako roditelji nisu složne volje u odluci u koju će se Crkvu dijete upisati, onda se dijete pribraja obrednoj Crkvi kojoj pripada otac.

b) Zakonik je jasan: krštenik koji je navršio četrnaestu godinu života može slobodno izabrati:

1. da bude kršten u Latinskoj crkvi;

2. da bude kršten u drugoj samosvojnoj obrednoj Crkvi.

U tom slučaju, kaže Zakonik, pripada onoj Crkvi koju je izabrao.

15. Usp. još LG 23.

b) Pribrajanje Crkvi prelazom

Can. 112. - §1. *Post receptum baptismum, alii Ecclesiae rituali sui iuris adscribuntur:*

1° *qui licentiam ab Apostolica Sede obtinuerit;*

2° *coniux qui, in matrimonio ineundo vel eo durante, ad Ecclesiam ritualem sui iuris alterius coniugis se transire declaraverit; matrimonio autem soluto, libere potest ad latinam Ecclesiam redire;*

3° *filii eorum, de quibus in nn. 1 et 2, ante decimum quartum aetatis annum completum itemque, in matrimonio mixto, filii partis catholicae quae ad aliam Ecclesiam ritualem legitime transierit; adepta vero hac aetate, iidem possunt ad latinam Ecclesiam redire.*

& 2. Mos, quamvis diuturnus, sacramenta secundum ritum alicuius Ecclesiae ritualis sui iuris recipiendi, non secumfert adscriptionem eidem Ecclesiae.

Kan. 112 - § 1. *Pošto primi krštenje, pribraja se drugoj samosvojnoj obrednoj Crkvi:*

1. *onaj tko je dobio dozvolu Apostolske Stolice;*

2. *ženidbeni drug koji pri sklapanju ženidbe ili dok ona traje izjavi da prelazi u samosvojnu obrednu Crkvu drugog ženidbenog druga; kada prestane ženidba, može se slobodno vratiti u latinsku Crkvu;*

3. *djeca onih o kojima se govori u br. 1 i 2 prije navršenih četrnaest godina, a isto tako u mješovitoj ženidbi djeca katoličke stranke koja je zakonito prešla u drugu obrednu Crkvu; pošto navrše spomenutu dob, mogu se vratiti u latinsku Crkvu.*

& 2. Običaj, ma kako dugotrajan, primanja sakramenata po obredu druge samosvojne obredne Crkve ne uključuje pribrajanje toj Crkvi.

Zakonik u kan. 112. želi promicati poštivanje svakoga katoličkog obreda te želi, koliko je moguće, spriječiti nepotrebni prozelitizam. Kanon govori na koji se način netko nakon primljenog krštenja može legalno pribrojiti samosvojnoj obrednoj Crkvi:

a) da bi netko tko je kršten prešao iz Latinske crkve u neku drugu samosvojnu obrednu Crkvu, potrebna je dozvola Svete Stolice;

b) ženidbeni drug (bilo zaručnik bilo zaručnica) može prijeći pri sklapanju ženidbe ili dok traje brak, čim izjavi da prelazi, u samosvojnu obrednu Crkvu drugog ženidbenog druga;

c) kada prestane ženidba, ženidbeni drug se može slobodno vratiti u Latinsku crkvu;

d) kada je govor o djeci, onda kan. 112, § 1, br. 2. razlikuje one koji su navršili četrnaest godina i one koji su ispod tih godina.

Djeca ispod četrnaest godina, čiji su roditelji prešli u drugu samosvojnu obrednu Crkvu s dozvolom Svete Stolice ili pri sklapanju ženidbe ili za vrijeme braka, prelaze u samosvojnu obrednu Crkvu svojih roditelja. Tako i djeca katoličke stranke, u slučaju mješovite ženidbe, koja je zakonito prešla u drugu obrednu Crkvu.

Djeca pošto navrše dob od četrnaest godina mogu se slobodno povratiti u Latinsku crkvu.

Na kraju, kanon naglašava da *običaj, ma koliko bio dugotrajan, primanja sakramenata po obredu druge samosvojne obredne Crkve ne uključuje pribrajanje toj Crkvi.*¹⁶

Zaključak

Ovdje smo obradili kanone 96. do 112. koji određuju normativu općenito o stanju kanonskog subjekta, odnosno o kanonskom položaju fizičkih osoba u pravnom uređenju Latinske crkve. Najprije smo iznijeli kako se postaje fizičkom osobom u Crkvi, to biva valjanim krštenjem vodom i Duhom Svetim. Tako krštenje postaje uz teološki i duhovni također prvorazredni pravni događaj. Krštenje je vrata kroz koje ud (član) Crkve postaje subjekt, odnosno nosilac obveza i prava koje dakako ovise o različitim okolnostima: punoljetnost, maloljetnost, mjesto, prebivalište, boravište, srodstvo, tazbina, posvojenje i obredna pripadnost.

Sve nabrojene okolnosti utječu na kanonski položaj fizičkih osoba u Crkvi. Stoga se svaki ud Crkve treba pridržavati iznesenih odredaba kako bi ispravno shvatio svoj vlastiti položaj unutar Crkve koja je u isti mah duhovna i vidljiva stvarnost, vidljivi organizam, znak povezanosti ljudi između sebe i s Bogom.

16. Neke pravne posljedice obredne pripadnosti: usp. npr. kan. 846, & 2, 923, itd.

Sommario

LA CONDIZIONE GIURIDICA DELLE PERSONE FISICHE NELL' ATTUALE DIRITTO CANONICO

Jure Brkan

Nel presente articolo abbiamo commentato cann. 96-112. CIC 1983. Mediante il battesimo l'uomo è incorporato nella Chiesa di Cristo e in essa è costituito persona, con gli obblighi e i diritti propri del cristiano (can. 96). Ci sono determinate le situazioni varie che determinano le capacità giuridiche delle persone fisiche. Le concrete condizioni canoniche e di agire sono: l'età, l'uso di ragione, il luogo di origine e di residenza, il vincolo di consanguineità e di affinità, l'adozione e il rito ecclesiale.